

Олександра Федорівна ОВСЯНЮК-БЕРДАДІНА

кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри менеджменту організацій та інноваційного підприємництва,
Тернопільський національний економічний університет
E-mail: underberg78@mail.ru

**ІННОВАЦІЙНИЙ РОЗВИТОК ВІТЧИЗНЯНИХ ПІДПРИЄМСТВ:
РЕАЛІЇ ТА ІНСТРУМЕНТИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ**

Овсянюк-Бердадіна, О. Ф. Інноваційний розвиток вітчизняних підприємств: реалії та інструменти забезпечення [Текст] / Олександра Федорівна Овсянюк-Бердадіна // Економічний аналіз: зб. наук. праць / Тернопільський національний економічний університет; редкол.: В. А. Дерій (голов. ред.) та ін. – Тернопіль: Видавничо-поліграфічний центр Тернопільського національного економічного університету “Економічна думка”, 2015. – Том 19. – № 2. – С. 117-121. – ISSN 1993-0259.

Анотація

Агресивність глобального конкурентного середовища та невтішні реалії української економіки вимагають від вітчизняних підприємств їх інноваційного розвитку. При цьому стан сучасної господарської інноватики є критичним, негативні тенденції якої посилюються відсутністю дієвої підтримки інноваційної діяльності та низьким внутрішньоорганізаційним ресурсним забезпеченням. За цих умов менеджери організації повинні використовувати весь арсенал управлінських методів та аналітичних процедур для забезпечення комплексності інноваційного розвитку та водночас нівелювання ризиків середовища функціонування підприємства. З цією метою в практиці діяльності вітчизняних підприємств пропонується використовувати аналіз стейкхолдерів та 1000-бальну оцінку відбору інноваційних проектів, алгоритми застосування яких подано у статті.

Ключові слова: інноваційний розвиток; інструменти державного регулювання інноваційного розвитку; аналіз стейкхолдерів; оцінка інноваційних проектів.

Oleksandra Fedorivna OVSYANYUK-BERDADINA

PhD in Economics,
Associate Professor,
Department of organization management and innovative business,
Ternopil National Economic University
E-mail: underberg78@mail.ru

**INNOVATIVE DEVELOPMENT OF DOMESTIC ENTERPRISES:
REALITIES AND TOOLS**

Abstract

Aggressiveness global competitive environment and the disappointing reality of the Ukrainian economy demand from domestic enterprises of innovation. This state of modern business innovation is critical, negative trends are amplified by the lack of effective innovation support and low resource-house software. Under these conditions, managers of the organization to use the whole arsenal of analytical methods and administrative procedures to ensure innovation and complexity while leveling of the enterprise risk environment. To this end the practice of domestic enterprises is proposed to use stakeholder analysis and scoring 1000 selection of innovative projects, which use algorithms presented in the paper.

Keywords: innovative development; Instruments of state regulation of innovation development; analysis of stakeholders; evaluation of innovative projects.

JEL classification: P120

Вступ

Світові економічні тренди демонструють об'єктивну необхідність забезпечення інноваційності розвитку підприємства як передумови його виживання у глобальному конкурентному середовищі. Для вітчизняних підприємств забезпечення інноваційного розвитку є, по суті, єдиною передумовою їх існування та потенційного виходу на світові ринки. У цьому контексті мова йде не лише про технологічні чи продуктові інновації, які через нестачу ресурсного забезпечення діяльності становлять неабиякі проблеми щодо реалізації, але й про управлінські, маркетингові та організаційні інновації. Саме такий їх вид може стати не лише дієвою передумовою для їх стійкого розвитку, але й каталізатором до нарощення усіх складових інноваційного потенціалу, що в майбутньому забезпечить комплексний інноваційний розвиток підприємства.

Таким чином, вибір інструментів і засобів, які використовуються для забезпечення інноваційного розвитку, набуває особливого значення, підвищуючи ціну економічних і соціальних наслідків рішень і дій, що ухвалюються для їх реалізації. Тому менеджери організацій повинні вміти чітко визначати основні параметри інноваційної політики та оптимізувати інноваційні управлінські схеми, разом із моніторингом, контролем, оцінкою результатів, попередженням негативних наслідків.

Проблематика інноваційного розвитку підприємств не має тимчасового кон'юнктурного характеру та перманентно розглядається у працях усіх вітчизняних та зарубіжних економістів. По суті, будь-які удосконалення як організаційного, так і функціонального забезпечення діяльності підприємств можна вважати інновацією, а тому з цієї позиції практично усі науковці займаються проблематикою інноваційного розвитку підприємства. Безпосередньо теоретико-методологічні підвалини інноваційного розвитку підприємства ґрунтовно розглядаються у працях вітчизняних вчених О. І. Амоші, В. М. Геєця, С. М. Ілляшенко, П. П. Микитюка, В. П. Семиноженко та інших. При цьому інструментарій забезпечення інноваційного розвитку вітчизняних підприємств із урахуванням їх специфіки та трендів розвитку є малодослідженим, що пояснюється мінливістю середовища функціонування останніх та вимагає наукових пошуків у цьому контексті.

Мета і завдання статті

Метою статті є наукова констатація сьогоденної ситуації щодо інноваційного розвитку вітчизняних підприємств та визначення низки суттєвих управлінських інструментів, використання яких забезпечить останнім вибір найдоцільніших напрямів їх інноваційного розвитку. Для виконання окресленої мети завданнями дослідження є оцінка дієвості інституційної бази забезпечення інноваційного розвитку підприємства та визначення вартих імплементації в практику діяльності вітчизняних підприємств

Виклад основного матеріалу дослідження

Практично безапеляційним постулатом є теза про те, що саме інноваційний розвиток вітчизняних підприємств є рушійною силою для забезпечення економічної могутності України та подолання розриву розвитку щодо розвинутих економік світу. У ринковій економіці змішаного типу інноваційність розвитку підприємств забезпечується не тільки конкурентними силами та ринковими регуляторами, але й через створення відповідної інституційної бази. Дієвість інституційної бази для забезпечення інноваційного розвитку підприємства реалізується через низку методів державного регулювання, серед яких найбільш часто використовуваними є податковий інструментарій, амортизаційна політика, допомога у патентній діяльності. Стосовно останнього, то в Україні на сьогодні цей інструмент державного регулювання має дзеркально протилежну дію, оскільки у 35 разів збільшені чинні ставки зборів за патентування винаходів. Унаслідок цього за останніх п'ять років кількість поданих на патентування заявок зменшилася на 30 %.

У практиці економічно розвинених країн найбільш дієвими інструментами державного регулювання інноваційного розвитку підприємств є пряме державне фінансування, надання позичок та прямі бюджетні дотації. У цьому напрямку в Україні склалася також критична ситуація, оскільки внесок державного бюджету у фінансування наукових та інноваційних заходів загалом складає менше 1 % ВВП, при мінімально необхідній нормі наукоємності 1,7 %. Таким чином, основний тягар щодо забезпечення власного розвитку лягає на самі підприємства, які не завжди володіють активним інноваційним потенціалом для забезпечення власної інноваційності (див. табл. 1).

Незважаючи на значно більшу питому вагу власних коштів підприємств для забезпечення власного інноваційного розвитку, наукоємність вітчизняного виробництва становить лише 0,3 %, при цьому 1/3 коштів йде на закупівлю нового обладнання, а не на придбання прав на інтелектуальну власність на окремі інноваційні винаходи, що є характерним для підприємств розвинених країн світу (див. табл. 2).

Така проблема обумовлена не лише дефіцитом ресурсного забезпечення діяльності підприємств і браком стимулів державного регулювання, оскільки значною мірою така ситуація пов'язана з особливостями структури вітчизняної економіки. До сьогодні в Україні домінують низькотехнологічні

галузі виробництва, що природно відносяться до низьконаукоємних, зокрема до 3-го і 4-го рівнів технологічних укладів. За таких умов зростання ВВП за рахунок інноваційних заходів буде зростати приблизно на 1 %, що є недостатнім, враховуючи ті виклики, які стоять перед вітчизняною економікою.

Таблиця 1. Джерела фінансування інноваційної діяльності в Україні*

Роки	Загальна сума витрат	У тому числі за рахунок коштів, млн грн			
		власних	державного бюджету	іноземних інвесторів	інші джерела
2000	1757,1	1399,3	7,7	133,1	217,0
2001	1971,4	1654,0	55,8	58,5	203,1
2002	3013,8	2141,8	45,5	264,1	562,4
2003	3059,8	2148,4	93,0	130,0	688,4
2004	4534,6	3501,5	63,4	112,4	857,3
2005	5751,6	5045,4	28,1	157,9	520,2
2006	6160,0	5211,4	114,4	176,2	658,0
2007	10850,9	7999,6	144,8	321,8	2384,7
2008	11994,2	7264,0	336,9	115,4	4277,9
2009	7949,9	5169,4	127,0	1512,9	1140,6
2010	8045,5	4775,2	87,0	2411,4	771,9
2011	14333,9	7585,6	149,2	56,9	6542,2
2012	11480,6	7335,9	224,3	994,8	2925,6
2013	9562,6	6973,4	24,7	1253,2	1311,3

*За даними[4]

Таблиця 2. Динаміка впровадження інновацій на вітчизняних підприємствах*

Роки	Питома вага підприємств, що впроваджували інновації, %	Упроваджено нових технологічних процесів, процесів	у т. ч. маловідходні, ресурсозберігаючі	Освоєно виробництво інноваційних видів продукції, найменувань	з них нові види техніки	Питома вага реалізованої інноваційної продукції в обсязі промислової, %
2000	14,8	1403	430	15323	631	
2001	14,3	1421	469	19484	610	6,8
2002	14,6	1142	430	22847	520	7,0
2003	11,5	1482	606	7416	710	5,6
2004	10,0	1727	645	3978	769	5,8
2005	8,2	1808	690	3152	657	6,5
2006	10,0	1145	424	2408	786	6,7
2007	11,5	1419	634	2526	881	6,7
2008	10,8	1647	680	2446	758	5,9
2009	10,7	1893	753	2685	641	4,8
2010	11,5	2043	479	2408	663	3,8
2011	12,8	2510	517	3238	897	3,8
2012	13,6	2188	554	3403	942	3,3
2013	13,6	1576	502	3138	809	3,3

*За даними[4]

За цих умов, які є об'єктивними та описують реальну дійсність функціонування вітчизняних підприємств, пріоритетної ролі повинні набути завдання радикальної переорієнтації їх діяльності на нові потреби стейкхолдерів. Однак на сьогодні сучасні вітчизняні підприємства мало уваги акцентують на пошуку інноваційних напрямів діяльності, що в кінцевому випадку призводить до втрати ринків збуту, невчасній реакції на суспільні виклики в економіці, соціальній та екологічній сферах.

З цією метою доцільно здійснювати аналіз стейкхолдерів. Аналіз стейкхолдерів – це процес, за

допомогою якого можна визначити та оцінити важливість ключових груп людей або організацій, які здатні вплинути на діяльність. Основним алгоритмом дій при аналізі стейкхолдерів є:

- визначення групи людей та організації, що впливають на діяльність останньої та з'ясування точки зору цих груп;
- допомога кожній групі зрозуміти погляди на інноваційний процес інших груп зацікавлених сторін;
- визначення спільного бачення результатів інноваційної діяльності підприємства, що відповідатимуть якомога більшій кількості побажань стейкхолдерів
- розробка стратегії для отримання підтримки інноваційної діяльності та усунення перешкод на шляху успішного впровадження інноваційної діяльності підприємства.

У процесі аналізу стейкхолдерів організації використовують матрицю стейкхолдерів (табл. 3).

Таблиця 3. Матриця стейкхолдерів

Група стейкхолдерів	Інтереси стейкхолдерів	Оцінка впливу	Потенційні стратегії для формування діалогу та усунення перешкод

Існує 5 класичних етапів заповнення матриці стейкхолдерів:

Етап 1. Потрібно визначити людей та організації, на які впливатиме інноваційна діяльність підприємства загалом або її окремі проекти;

Етап 2. Потрібно визначити специфічні інтереси, які може мати кожна група стейкхолдерів (вигоди або шкода для стейкхолдерів)

Етап 3. Потрібно визначити, наскільки важливі інтереси стейкхолдерів і наскільки сильний їх вплив, при цьому потрібно врахувати:

- роль, яку мають відігравати стейкхолдери для успішної інноваційної діяльності підприємства;
- силу впливу негативного ставлення стейкхолдерів до інноваційної діяльності організації.

Етап 4. Визначення ризиків і прогнозів щодо стейкхолдерів, бо успіх інноваційної діяльності підприємства значною мірою залежить від прогнозів зроблених щодо різних груп стейкхолдерів.

Етап 5. Необхідно дати відповіді на низку запитань:

- яку саме інформацію потрібно надати різним групам стейкхолдерів;
- наскільки є важливим залучення стейкхолдерів до процесів прийняття рішень в організації;
- чи є певні групи осіб, які можуть вплинути на стейкхолдерів для підтримки інноваційної діяльності або окремих інноваційних ініціатив підприємства.

З урахуванням інтересів стейкхолдерів та позиціонування їх вагомості для діяльності підприємства, можна застосовувати наступні варіанти інноваційного розвитку:

- продуктові, які орієнтуються на впровадження нових моделей продукції для існуючих або нових ринків збуту;
- технологічні, які орієнтовані на впровадження нової або удосконалення наявної техніки та технологій;
- ринкові, які орієнтовані на захоплення нових або розширення існуючих ринків збуту;
- організаційно-управлінські, які орієнтовані на впровадження нових методів управління у різних функціональних сферах діяльності організації – кадровій, фінансовій, маркетинговій, логістичній тощо;
- ресурсні, які орієнтовані на освоєння нових видів та джерел сировини або нових підходів до використання традиційних видів ресурсів [1].

Визначення напрямку інноваційного розвитку залежить не лише від спонукальних мотивів підприємства, але й через зіставлення вигод, отриманих споживачем при використанні інноваційної продукції, її ціни, порівнянням ефекту від впровадження нововведень і вкладеного інноваційного капіталу. У цьому напрямку для підприємства доцільним для використання є тисячобальна методика оцінки потенційних інноваційних проектів, методика якої заснована на багатокритеріальності оцінки та дозволяє обрати той інноваційний проект, який буде повною мірою задовольняти ті умови (критерії), які підприємство самостійно обере як пріоритетні. З цією метою менеджери підприємства повинні чітко ідентифікувати критерії прийняття інноваційного проекту до реалізації. Таких критеріїв може бути безліч, основною вимогою при цьому є їх сумарна відповідність 1000 балів. Максимально можлива кількість балів по кожному із показників (критеріїв), що оцінюються, та порядок визначення кількості балів по кожному показнику для відповідної пропозиції. Сума балів ($i=1:n$) по інноваційній пропозиції, що оцінюється, може розраховуватись за формулою:

$$B = \sum Bi = \sum bi * Ki \leq 1000, Ki \leq 1 \quad (1)$$

або

$$B = \sum Bi = \sum bi/Ki \leq 1000, Ki > 1 \quad (2)$$

де:

- bi – максимально можлива кількість балів по i -му показнику (критерію).
- Ki – коефіцієнт відхилення i -го показника по зазначеній пропозиції від найкращого (найгіршого) показника інших пропозицій.
- n – кількість показників, що розглядаються.

Для кожної пропозиції може застосовуватись своя схема критеріїв. Коефіцієнт ваги V_j обчислюється діленням поточного балу на максимальне число балів.

Отримані значення та позиціонування інноваційних проектів зручно здійснювати на пропонованій матриці аналізу (табл. 4).

Таблиця 4. Матриця аналізу інноваційних проектів

Критерії (наведені як приклад)	Варіант 1	Варіант 2	Варіант 3	V_j
Орієнтовна ціна інноваційного проекту, тис. грн				
Встановлена оцінка				
Розрахунок балів				
Можливість забезпечення наявними технічними умовами (експертна оцінка)				
Розрахунок балів				
Потреба ринку (експертна оцінка)				
Встановлена оцінка				
Розрахунок балів				
Сумарна бальна оцінка				

Той інноваційний проект, котрий набере максимальну кількість балів, може вважатися найбільш доцільним до реалізації.

Висновки та перспективи подальших розвідок

Об'єктивність отриманих результатів є очевидною, а тому при раціональному опрацюванні критеріїв вибору та оцінки інноваційних проектів пропоновані методики, які також можна вважати інноваційними, значно знижуватимуть ризиковість їх реалізації.

Водночас таке розуміння питання вимагає удосконалення критеріальної бази і теоретичних підходів до оцінки ринкової адекватності ідей і задумів товарних інновацій, методичного інструментарію аналізу ринку для нових товарів, що буде результуючими висновками наступної наукової публікації.

Список літератури

1. Амоша, О. І. Організаційно-економічний механізм активізації інноваційної діяльності в Україні [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/3103/st_31_2.pdf?sequence=1.
2. Геєць, В. М. Інноваційні перспективи України: монографія / В. М. Геєць, Семиноженко В. П. – Харків: Константа, 2006. – 272 с.
3. Ілляшенко, С. М. Інноваційний менеджмент: підручник. / С. М. Ілляшенко. – Суми: Університетська книга, 2010. – 334 с.
4. Микитюк, П. П. Інноваційна діяльність: навч. посіб. / П. П. Микитюк, Б. Г. Сенів. – К.: Центр учбової літератури, 2009. – 392 с.
5. <http://www.stat.gov.ua>. - Офіційний сайт Державного статистичного управління України.

References

1. Amosha, O. I. (n.d.). Orhanizatsiino-ekonomichniy mekhanizm aktyvizatsii innovatsiinoi diialnosti v Ukraini Retrieved from: http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/3103/st_31_2.pdf?sequence=1.
2. Heiets, V. M. & Semynozhenko, V. P. (2006). Innovatsiini perspektyvy Ukrainy. Kharkiv: Konstanta.
3. Illiashenko, S. M. (2010). Innovatsiinyi menedzhment. Sumy: Universytetska knyha.
4. Mykytiuk, P. P. & Seniv, B. H. (2009). Innovatsiina diialnist. Kyiv: Tsentri uchbovoi literatury.
5. Ofitsiinyi sait Derzhavnoho statystychnoho upravlinnia Ukrainy. (2014). Retrieved from: <http://www.stat.gov.ua>.

Стаття надійшла до редакції 02.04.2015 р.